

1231

Ա Ն Ո Ն Ց

◻ Ո Ր ◻

Կ Ո Ւ Լ Ա Ն

Imprimerie ARTISTIQUE

42, rue de la Jonquière

P A R I S

1929

218

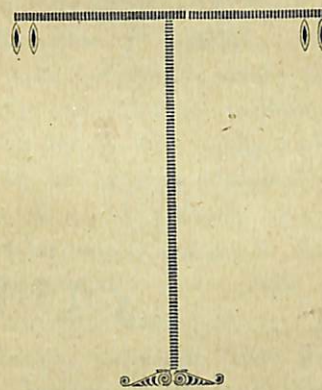
L-30

8
30

Ա Ն Ո Ն Յ

◻ Ո Ր ◻

Կ ՈՒԼԱՆ

Imprimerie ARTISTIQUE
42, rue de la Jonquière
P A R I S
1929

2010

ԱՆՈՆՑ ՈՐ ԿՈՒԼԱՆ

— 306 —

Եղբայ՛ր,

Մահը ձեզմէ խլեց սիրասուն էակ մը —
այն որ Թերեւս, աշխարհի մէջ՝ ամէնէն ա-
ւելի կը սիրէիք — ու հիմա, աշխարհը ձեզի
պարապ կ'երեւայ. ձեզ կը Թուի Թէ՝ այլեւս
չարժեր այս կեանքն ապրիլ:

Այն տպաւորութիւնն ունիք որ ուրախու-
թիւնը առյաւէտ փախած է ձեզմէ, որ այլեւս,
գոյութիւնը ձեզ համար ուրիշ բան չի բովան-
դակեր եթէ ոչ անյոյս տխրութիւն մը, ան-
հետացած ձեռքի մը շփումը, լռած ձայնի մը
շեշտը վերագտնելու ցաւագին փափաքը: Ձեր
այս անդամաւորի կորուստին մէջ, մանա-
ւանդ դուք ձեր մասին է որ կը մտածէք.
այսուհանդերձ, անշուշտ ուրիշ բան ալ կայ՝
ձեր սիրականին ներկայ վիճակին մասին՝
անստուգութիւնը որ ունիք, կը սաստկացնէ
ձեր վիշտը. գիտէք Թէ մեկնած է ան, բայց
չէք գիտեր Թէ ո՛ր է գացած: Սրտանց կը
յուսաք որ ամէն ինչ լաւ է անոր համար սա-
կայն, երբ ձեր շուրջը կը նայիք, պարապը կայ-
երբ գայն կը կանչէք, չի պատասխաներ: Եւ
այն ատեն տարակոյսը — որուն ամպը ձեզմէ կը
ծածկէ անմար Արեւը — եւ վիատութիւնը ձեզ
կը զգետնեն:

Կատարելապէս բնական է ձեր զգացումը:
Ես որ ձեզ կը գրեմ, շատ լաւ կ'ըմբռնեմ գայն

52778 - ահ

2001

39429 - 61

ու սիրտս կարեկցութեամբ լեցուն է բոլոր անոնց համար, որոնք վշտահար են ձեզ նման: Բայց կը յուսամ թէ ի վիճակի եմ ձեզ մատուցանելու աւելին քան իմ համակրութիւնս, կը յուսամ մխիթարութիւն եւ օգնութիւն բերել ձեզ: Ձեր վիճակին մէջ գտնուող հազարաւոր անձեր գտած են այս օգնութիւնը եւ մխիթարութիւնը: Ինչո՞ւ նոյնը չպիտի ըլլար նաեւ ձեզ համար:

«Բայց, պիտի ըսէք, ի՞նչ ամոքում կրնայ ըլլալ վշտիս եւ ի՞նչ յոյս ինձի»:

Ձեզ համար՝ անդորրի յոյսը կայ, որովհետեւ ձեր վիշտը հիմնուած է թիւրիմացութեան մը վրայ, կուլաք բանի մը վրայ, *որ իրականութեան մէջ՝ չէ պատահած*: Երբ կարենաք յստակօրէն ըմբռնել *ճշմարիտ իրականութիւնը*, պիտի դադրիք լալէ:

Դուք կ'ըսէք. «կորուստս *իրականութիւն* մըն է: Ի՞նչպէս ուրեմն պիտի կրնայիք ինձ օգնել, երբ չէք կրնար մեռեալներ վերակենդանացնել»:

Կատարելապէս կը հասկնամ ձեր զգացումը. բայց կը խնդրեմ որ համբերէք քանի մը վայրկեան եւ ջանաք ըմբռնել՝ նախ իրենց ընդհանուր գիծերուն եւ յետոյ մանրամասնութեան մէջ երեք հիմնական առաջարկները զորս ձեզ կը ներկայացնեմ:

1.— Ձեր կորուստը *առերևոյթ է* միայն եւ առերևոյթ՝ լո՛կ ձեր տեսակէտով: Պիտի ջանամ ձեզ խտրել տեսակէտի մը բերել: Ձեր տառապանքը բխած է մեծ պատրանքէ մը, բնութեան օրէնքներու անգիտութենէն:

Թոյլ տուէք որ ձեզ առաջնորդեմ դէպի ճանաչումի ճամբան, ձեզի պարզաբանելով շատ պարզ, քանի մը ճշմարտութիւններ, զորս յետոյ եթէ փափաքիք, կրնաք աւելի ուսումնասիրել:

2.— Ձեր սիրականին վիճակին մասին, բնաւ պէտք չկայ անհանգստութիւն, ո՛չ ալ վարանում կրելու, որովհետեւ մահուան յաջորդող կեանքը այլեւս գաղտնիք մը չէ: Անդրջիրիմեան աշխարհը կը կառավարուի բնական նոյն օրէնքներով, ինչպէս տեսանելի աշխարհը զոր կը ճանչնանք, եւ հետախուզուած եւ ուսումնասիրուած է գիտական ճշգրտութեամբ:

3.— Պէտք չէ որ լաք, որովհետեւ ձեր տրտմութիւնը ցաւ կը պատճառէ անոր որ կը սիրէք: Եթէ յաջողիք ձեր միտքը բնաւ ճշմարտութեան, այլեւս չպիտի լաք:

Դուք թերեւս, այս խօսքերը հաւատումներ նկատէք. բայց, Թոյլ տուէք որ ձեզ հարցնեմ թէ՛ ինչ հիմերու վրայ կը հաստատէք ձեր ներկայի հաւատքը, ինչ որ ալ ըլլայ ան, կը կարծէք թէ ան հիմնուած է ձեր եկեղեցիին կամ սուրբ գիրքի մը ուսուցման վրայ. կամ թերեւս, ձեր ժամանակաշրջանին մէջ առհասարակ ընդունուած կարծիքէն, ձեր շրջապատի հաւատալիքին կը մասնակցիք: Բայց եթէ փորձէք ձեր միտքը ձերբազատել բոլոր կանխակալ գաղափարներէն, պիտի տեսնէք թէ այդ կարծիքն ալ հաւատումներու վրայ հիմնուած է. որովհետեւ, զանազան եկեղեցիները տարբեր ուսուցումներ ու-

նին եւ սուրբ գրքերու խօսքերը տարբեր ե-
ղանակներով մեկնաբանուած են ու կրնան
մեկնաբանուիլ: Զեր ժամանակի ընթացիկ
կարծիքը հիմնուած է Ֆշգրիտ ծանօթու-
թեան մը վրայ. պարզ ըսի-ըսաւ մըն է: Արդ,
այս հարցերը որ այնքան սերտօրէն ու մօտէն
կապուած են մեզի, շատ կարեւոր են ու չեն
կրնար պարզ ենթադրութիւններ կամ տար-
տամ հաւատալիքներ մնալ. անոնք՝ իրողու-
թիւններու ֆշգրիտ եւ գիտական քննութեան
մը ստուգութիւնը կը պահանջեն: Նման
պրպտումներ եւ ուսումնասիրութիւններ կա-
տարուած են եւ անոնց արդիւնքներն են որ
կուզեմ ձեզ ներկայացնել հոս: Կոյր հաւատք
չեմ պահանջեր, կը ներկայացնեմ ինչ որ անձ-
նական փորձառութեամբս գիտեմ թէ իրո-
ղութիւններ են եւ ձեզ կը հրաւիրեմ որ գա-
նոնք քննէք:

Մի առ մի նկատի առնենք երեք առա-
ջարկները որ ձեզ ներկայացուցի: Նիւթը ա-
ւելի պարզաբանելու համար, պարտաւոր եմ
մարդկային կազմին վրայ ձեզի քիչ մը աւել-
ի մանրամասնութիւններ տալ, բան էինք որ
սսփորաբար չեն գիտեր անոնք որ, մասնաւոր
ուսումնասիրութիւններ չեն ըրած այս նիւ-
թի մասին:

Տարտամ կերպով լսած ըլլալու էք որ
մարդը անմահ բան մը ունի, զոր կը կոչեն
հոգի եւ կ'ենթադրեն որ այս հոգին լիւր վե-
րապրի մարմնին մահէն յետոյ, Կը փափա-
քիմ ձեզ համոզել որ դրժէք այս շատ տար-
տամ հաւաստումը եւ հասկնաք որ իրական-

նութենէն շատ հեռու է: Մի՛ ըսէք. «Կը յու-
սամ թէ հոգի մը ունիմ», այլ՝ «գիտեմ թէ
ես հոգի մըն եմ»: Որովհետեւ, այս է բուն
ֆշգրտութիւնը. մարդը՝ հոգի մըն է եւ մար-
մին մը *ուշի*: Մարմինը բուն իսկ մարդը չէ
անոր զգեստն է: Ինչ որ մահ կը կոչեն, մա-
շած զգեստ մը ձգելու դէպքն է եւ ինչպէս
որ ձեր վերարկուն հանելու գործողութիւնը
ձեր վերջը չէ, նոյնպէս ալ, մեռնողին հա-
մար՝ մեռնիլը վերջ մը չէ. կը հետեւի ուրեմն
որ դուք *չէք կորսնցուցած* ձեր բարեկամը.
կորսնցուցած էք միայն այն զգեստին տեսքը,
որուն մէջ զայն տեսնելու վարժութիւնն ու-
նէիք: Զգեստը անհետացաւ, բայց զայն կրող
մարդը կը շարունակէ իր գոյութիւնը, եւ
անկասկած *մարդն* է որ կը սիրէք եւ ո՛չ թէ
զգեստը:

Զեր սիրած անձին ներկայ վիճակը կա-
րենալ հասկնալէ առաջ, պէտք է որ ձերն իսկ
հասկնաք: Զանացէք ըմբռնել այս գաղափարը
թէ դուք անմահ էակ մըն էք—անմահ՝ որով-
հետեւ աստուածային էութեամբ, նոյն ինքն
Աստուծոյ թոցին կայծն էք, թէ հագնելէ ա-
ռաջ այս զգեստը զոր մարմին կը կոչեն, ան.
համար դարեր ապրած էք, եւ թէ՛ դեռ ան-
համար դարեր ալ պիտի ապրիք, այս մարմ-
նին փոշիի վերածուելէն յետոյ: «Աստուած
ստեղծեց մարդը որ իր իսկ յաւիտենականու-
թեան պատկերն ըլլայ»: Ասիկայ վարկած մը
չէ, ո՛չ ալ ջերմեռանդ հաւատալիք մը գի-
տական ֆշգրիտ իրողութիւն մըն է որ կրնայ
փորձերու ենթարկուիլ, այս ալ կրնաք սորվիլ

այս նիւթերուն վրայ խօսող գրքերէն, եթէ զանոնք կարդալու ձանձրոյթը յանձն առնէք:

Ինչ որ վարժուեր էք իբր թէ ձեր կեանքը նկատելու, իրօք, օր մըն է միայն, բաղդատմամբ ձեր հոգեկան բուն գոյութեան. նոյնն է նաեւ ձեր սիրականին համար: Ան մեռած չէ, պարզապէս՝ իր մարմինը լքած է:

Այսուհանդերձ, պէտք է եզրակացնել թէ զայն ներկայացնելու է իբրեւ անշունչ մարմին մը. ո՛չ ալ այն, — ինչ տեսակէսով կ'ուզէ ըլլայ — որ նախապէս ինքն էր, ինչպէս ըսած է Սուրբ Պօղոս, շատ տարիներ առաջ. «Կայ բնական մարմին մը, կայ եւ ոգեկան մարմին մը»: Սխալ կը հասկնան այս խօսքը, վասնզի, կը կարծեն թէ այս մարմինները իրարու կը յաջորդեն, առանց անդրադառնալու թէ արդէն այժմէն իսկ, այս երկու մարմիններն ալ ունինք: Դուք որ այս տողերը կը կարդաք, ունիք «բնական», ֆիզիքական մարմին մը գոր կը տեսնէք, ու միանգամայն ներքին մարմին մը գոր չէք տեսներ եւ զոր Սուրբ Պօղոս կը կոչէր «ոգեկան մարմին»: Եւ երբ որ ֆիզիքական մարմինը լքէք, կը պահէք այս մարմինը որ աւելի նուրբ է, հագած կ'ըլլաք ձեր «ոգեկան մարմինը»: Եթէ այս ֆիզիքական մարմինը բաղդատենք վերարկուի մը կամ կրկնոցի մը, ոգեկան մարմինն ալ կրնանք բաղդատել այն զգեստին գոր մարդս սովորաբար կը կրէ իր արտաքին զգեստին տակէն:

Եթէ հիմա, այս գաղափարը յստակ է ձեզի համար, քալ մը եւս առաջ երթանք: Միայն «մահ» կոչուած վայրկեանին չէ. որ կը լքէք

Թանձր նիւթէ շինուած ձեր արտաքին զգեստը, ամէն իրիկուն երբ կը քնանաք, զայն կը լքէք ժամանակի մը համար եւ կը թափառիք աշխարհի մէջ, հագած՝ ձեր ոգեկան մարմինը որ անտեսանելի է այս թանձրանիւթ աշխարհին կողմէ, բայց յստակօրէն կը տեսնուի ա. նոնց կողմէ որ այդ պահուն հագած են իրենց ոգեկան մարմինը: Որովհետեւ իւրաքանչիւր մարմին կը տեսնէ միայն ինչ որ իրեն յատուկ աշխարհին կը վերաբերի. ձեր ֆիզիքական մարմինը՝ ֆիզիքական ուրիշ մարմիններ միայն կը տեսնէ. ձեր ոգեկան մարմինը՝ միայն ուրիշ ոգեկան մարմիններ կը տեսնէ: Երբ ձեր վերարկուն կը հագնիք, — այսինք՝ երբ ձեր թանձրանիւթ մարմինին մէջ կը վերադառնաք եւ կ'արթննաք այս հողեղէն աշխարհին մէջ — կը պատահի որ մերթ կարգ մը յիշատակներ ունենաք, (սովորաբար, նկատելի կերպով այլակերպուած), յիշատակները այն բաներուն որ տեսեր էիք, երբ ուրիշ տեղ կը գտնուէիք. այն ատեն կ'ըսէք թէ շատ յստակ երազ մըն էք տեսած: Հետեւաբար կրնանք նկատել թէ քունը տեսակ մը ժամանակաւոր մահ է, միակ տարբերութիւնը այն է որ արտաքին զգեստը նետուած չէ վերջնապէս, բայց կարելի է զայն կրկին հագնիլ որ պահուն որ ուզուի: Կը հետեւի ուրեմն, թէ այն պահուն որ կը քնանաք, կը գտնուիք ձի'շո ձեր սիրականին պայմանին մէջ:

Պիտի ջանամ հիմայ ձեզ բացատրել թէ ի՞նչ է այս պայմանը:

Գետ մահու կեանքին մասին, շատ տեսու-

Թիւններ կան, որոնց մեծ մասը հիմնուած էին հին Գրոց սխալ մեկնաբանութեան վրայ: Ատեն մը, յաւիտենական պատիժներու զարհուրելի վարդապետութիւնը գրեթէ ընդհանրապէս ընդունուեցաւ եւրոպայի մէջ, թէեւ մեր օրերուն, կը թուի թէ յարգէ ինկած է: Այս վարդապետութիւնը քրիստոսի վերագրուած կարգ մը խօսքերու սխալ թարգմանութեան վրայ հիմնուած էր եւ Միջին դարու վանականները մեծ ջանք թափեցին այդ հաւատալիքը պահպանելու, իբր օգտակար խրտուիլակ մը, որ կը ծառայէր դժոխքի սպառնալիքին տակ՝ տգէտ ժողովուրդը լաւ գործելու մղելու: Քանի աշխարհը քաղաքակրթութեցաւ, մարդիկ սկսան հասկնալ թէ նման վարդապետութիւն մը ո՛չ միայն հայհոյական էր, այլ նաեւ անհեթեթ: Այդ պատճառով արդի աստուածաբանները զայն փոխարինեցին աւելի բանաւոր կարծիքներով, բայց սովորաբար, այդ կարծիքները անորոշ են եւ եղելութիւններու պարզութենէն շատ հեռու: Բոլոր եկեղեցիները մղուեցան իրենց վարդապետութիւնները աւելի կնճռոտելու, որովհետեւ իբր մեկնակէտ ընտրած էին՝ իր ժողովուրդին վնասել ուզող զայրալից եւ անգութ Աստուածութեան մը հիմնադրել եւ անհեթեթ աղանդէ՝ փոխանակ որդեգրելու քրիստոսի ուսուցումը թէ Աստուած սիրազեղ Հայր մըն է, անոնք այս տխուր վարդապետութիւնը քաղեցին նախնական ֆուլթայականութենէն:

Անոնք որ հասկցան այս հիմնական ճշմարտութիւնը թէ Աստուած չէր է եւ

տիեզերքը կը ղեկավարուի Անոր իմաստուն եւ անփոփոխ օրէնքներով, սկսան անդրադառնալ թէ այս օրէնքները, որքան հոս վարը, նոյնքան եւ անդին պէտք է գոյութիւն ունենան: Բայց նոյնիսկ այժմ, տակաւին, հաւատալիքները տարտամ են: Մեզի կը խօսին հեռաւոր երկնքի մը, հեռաւոր ապագայի մէջ՝ դատաստանի օրուան մը վրայ, բայց շատ քիչ բան կ'ըսեն ներկայի անցուդարձերուն վրայ: Անոնք որ կ'ուսուցանեն անդենական կեանքի պայմաններուն մասին, անձնական ծանօթութիւններ ստանալու վրայ չեն իսկ խորհիր: Իրենց գիտցածները չէ որ կ'ըսեն մեզի. այլ ինչ որ ուրիշներէն լսած են: Այդ կրնա՞յ մեզ գոհացնել:

Ճշմարտութիւնն այն է որ կոյր հաւատքի ժամանակն անցած է, գիտական ծանօթութիւններու շրջանի մը մէջ կ'ապրինք եւ ալ չենք կրնար ողջմտութեան եւ բանականութեան հակառակ գաղափարներ ընդունիլ: Որեւէ պատճառ չկայ որ ատենօք, ամբողջովին կրօնքին թողուած հարցերու լուսաբանութեան մէջ՝ գիտական եղանակները չգործածենք: Իրօք, այս եղանակները կիրարկուած են արդէն Աստուածաբանական Միաբանութեան եւ Հոգեկան Ուսումնասիրութեանց ընկերութեան կողմէ, եւ գիտական մտքով կատարուած այս ուսումնասիրութեանց արդիւնքն է որ կը փափաքիմ ձեզ ներկայացնել հիմայ:

Մենք հոգիներ ենք, բայց կ'ապրինք նիւթէ աշխարհի մը մէջ, որ սակայն, մասամբ միայն կը ճանչնանք: Ինչ տեղեկութիւն որ

քաղենք իր մասին, մեզ կը հասնի մեր զգայարանքներուն շնորհիւ: Բայց այս զգայարանքները ծայր աստիճան անկատար են: Այսպէս, կրնանք հաստատուն մարմինները տեսնել, սովորաբար, հեղուկներն ալ կը տեսնենք, պայմանաւ որ կատարելապէս պայծառ չըլլան. բայց շատ պարագաներու մէջ, կազերը անտեսանելի են: Ուսումնասիրութիւնը եւ պրպտումները հաստատած են որ նիւթի ուրիշ վիճակներ ալ գոյութիւն ունին, աւելի նուրբ քան ամէնէն անօսրացած կազը: Բայց մեր բնական զգայարանքները չեն նշմարեր զանոնք եւ հետեւաբար, մեզ համար անկարելի կը դառնայ անոնց մասին եղեկութիւններ ստանալ բնական միջոցներով:

Այսուհանդերձ, կրնանք նիւթի այս վիճակներուն հետ յարաբերիլ, կրնանք զանոնք ուսումնասիրել, բայց այդ կարելի կ'ըլլայ միայն «ոգեկան մարմնի» միջոցաւ, որուն ակնարկեցինք արդէն, որովհետեւ այս մարմինը՝ Ֆիշը բնական մարմնին պէս զգայարանքներ ունի: Մարդոց մեծ մասը դեռ չեն սորված զայն գործածել, սակայն յատկութիւն մըն է զոր կարելի է ստանալ: Գիտենք թէ առկըրնայ ըլլալ, վամպիր շատ մարդեր կատարած են եւ ասոնք ի վիճակի են հասարակ մարդուն աջքն ծածկուած շատ բաներ տեսնելու:

Այսպէս, անոնք կը սորվին թէ աշխարհը մեր ենթադրածէն շատ աւելի հրաշալի է, թէ, հազարաւոր տարիներէ ի վեր հոն բնակելէ յետոյ, մարդոց մեծամասնութիւնը կատարելապէս տգէտ մնացած է կեանքի ամէնէն

գեղեցիկ, ամէնէն բարձր երեւոյթներուն մասին: Որոնումներու մարզը որուն խօսքը կ'ընեմ, արդէն որքան բազմաթիւ նոյնքան հիանալի արդիւնքներ տուած է եւ ամէն օր, նոր հորիզոններ կը պարզուին մեր նայուածքներուն առջեւ: Բոլոր այս արդիւնքները արձանագրուած են աստուածաբանական գրքերուն մէջ: Բայց հո՛ւս մենք միայն մէկ հարցով պիտի զբաղինք, այսինքն՝ մահ կոչուած անդենական կեանքի եւ այդ գոյութիւնը վայելոյներու վիճակին մասին՝ այս ուսումնասիրութեանց տուած նոր տեղեկութիւններով:

Առաջին բանը որ կը սորվինք, այն է թէ մահը վերջ չի դնէր կեանքին, ինչպէս կարծեր էինք տգիտութեամբ, ալ կեանքի մէկ կայքէն դէպի միւսի անցքն է: Արդէն ըսի թէ մահը բաղդատելի էր արտաքին զգեստ մը, վերարկու մը հանելու գործին, բայց յետոյ, մարդը նորէն իր սովորական զգեստը հագած կ'ըլլար, այսինքն՝ իր ոգեկան մարմնինը: Այս վերջինը շատ աւելի նուրբ ըլլալով — ինչ որ Սուրբ Պօղոսի «ոգեկան» կոչել տուաւ — մէկտեղ, դարձեալ մարմին մըն է եւ հետեւաբար նիւթական, թէեւ իր բաղկացուցիչ նիւթը անհունօրէն աւելի նուրբ է քան առհասարակ ծանօթ որեւէ նիւթ: Ֆիզիքական մարմինը հոգիին կը ծառայէ ֆիզիքական աշխարհին հետ իբրեւ հաղորդակցութեան միջոց: Եթէ իբր գործիք այդ մարմինը չունենար, հոգին անկարող պիտի ըլլար հաղորդակցելու այս աշխարհին հետ, զայն տպաւորելու: Արդ, կը սորվինք թէ ոգեկան մարմինը Ֆիշը նոյն

նպատակին կը ծառայէ, աւելի բարձր աշխարհի մը, «ոգեկան» աշխարհին եւ հոգիին միջեւ իբր միջնորդ կը ծառայէ, Պէտք չէ սակայն կարծել թէ այս ոգեկան աշխարհը տարտամ, հեռաւոր եւ անմատչելի բան մըն է, ան բարձրագոյն մէկ շրջանն է երկրին, ուր կ'ապրինք այս միջոցիս: Վայրկեան մը իսկ չեմ խորհիր ուրանալ թէ՛ ուրիշ աշխարհներ ալ կան, շատ աւելի բարձր, շատ աւելի հեռաւոր. կը հաստատեմ միայն այն որ, մահ կոչուածը որեւէ կապ չունի այս աշխարհներուն հետ եւ միայն, այս աշխարհին մէջ գոր կը ճանչնանք, գոյութեան մէկ կայքէն դէպի միւսը անցքն է: Կարելի է առարկել թէ այս փոփոխութիւնը կրող մարդը՝ մեզի անտեսանելի կը դառնայ. բայց եթէ խորհելու ծանծայրութիւնը յանձն առնէք, պիտի ատենէք թէ *մարդը* միշտ ալ ձեզի անտեսանելի եղած է. ինչ որ վարժուած էիք տեսնելու, այն մարմինն էր ուր կը բնակէր: Ներկայիս, ան աւելի նուրբ մարմնի մը մէջ կը բնակի, որ ձեր սովորական տեսողութեան տարողութենէն վեր է, այս չի նշանակել թէ՛ անհրաժեշտօրէն ան դուրս կը մնայ ձեր հասողութենէն:

Առաջին կէտը գոր յստակօրէն պէտք է հասկնալ, այն է թէ «մեռելիները մեզ չեն թողած»: Մենք մեծցած ենք խառնափնթոր հաւատալիքով մը, որուն համաձայն, ամէն մէկ մահ մեկուսի եւ զարմանալի հրաշք մըն է, ուր հոգին՝ մարմինը լքած ըլլալով, կ'անհետանայ աստղերէն անդին երկնքի մը մէջ — առանց մեզի ըսելու թէ ի՞նչ է մեքենական կազմուած-

քը որ ան կը գործածէ այդ վիժխարի միջոցը կտրել - անցնելու համար: Բնութեան միջոցները անվիճելիօրէն հրաշալի են եւ յաճախ՝ մեզ համար անհասկնալի. բայց երբեք, հակառակ չեն բանականութեան եւ ողջմտութեան, երբ նախասնեակին մէջ կը հասնէք ձեր կրկնօրը, յանկարծ փոխադրուած չէք ըլլար լերան մը գագաթին վրայ. ճիշդ ձեր առաջուսն տեղը մնացած կ'ըլլաք, հակառակ որ արտաքին երեւոյթը փոխուած է: Այսպէս ալ երբ մարդ կը լքէ իր ֆիզիքական մարմինը, ճիշդ իր նախորդ տեղը մնացած կ'ըլլայ: Այլեւս չէք տեսներ զայն, շնտակ է, բայց այդ՝ առաջ կուգայ անկից որ իր հագած մարմինը անտեսանելի է մեր ֆիզիքական աչքերուն, եւ ո՛չ թէ որովհետեւ ան մեկնած է:

Գիտէք անշուշտ թէ մեր աչքերը բնութեան մէջ գոյութիւն ունեցող թրթռացումներէն շատ չնչին բան մը միայն կը նշմարենք կը հետեւի թէ միակ նիւթերը որ կրնանք տեսնել, անոնք են որ մեր նիւթական տեսողութեան նշմարելի ալիքներ կ'արձակեն: Նոյն պէս՝ մեր «ոգեկան մարմին» տեսքն ալ՝ կարգ մը ալիքներու նշմարումէն կախում ունի, բայց այս վերջին ալիքները բոլորովին տարբեր տեսակ են, տրուած ըլլալով որ անոնք աւելի նուրբ նիւթէն են, եթէ այդ հարցերը ձեզ կը շահագրգռեն, անոնց մանրամասն մեկնաբանութիւնը պիտի գտնէք հոգեհարցական գլխերու մէջ:

Առայժմ, կարեւորը հասկնալն է թէ նիւթական մարմնի միջոցով, կրնանք տեսնել եւ յարա-

բերութեան մտնել միայն նիւթական աշխարհին հետ, մինչդեռ «ոգեկան մարմին» միջոցով, կրնանք տեսնել ոգեկան աշխարհը եւ անոր հետ յարաբերութեան մտնել: Եւ յիշեցէք թէ խընդիւրը հոս ուրիշ աշխարհի մը վրայ չդառնար, այլ պարզապէս այս աշխարհին աւելի նուրբ մէկ մասին վրայ: Դորէն կը կրկնեմ, ուրիշ աշխարհներ գոյութիւն ունին, բայց հոս խընդիւրը անոնց մասին չէ: Էական որ կը կարծէք թէ հեռուն է, իրականութեան մէջ դեռ ձեր քովն է: Երբ իրարու քով կը կենաք, դուք ձեր նիւթական մարմինն մէջ, իսկ ան՝ իր «ոգեկան» մարմինն մէջ, գիտակից չէք անոր ներկայութեան, որովհետեւ չէք կրնար զայն տեսնել. բայց երբ ձեր քունին մէջ, թողուք ձեր նիւթական մարմինը, անոր միացած եւ անոր ներկայութեանը լիապէս գիտակից կ'ըլլաք եւ ձեր միութիւնը, ամէն տեսակէտով աւելի կատարեալ է քան երբեւիցէ: Այսպէս, քունի պահուն՝ երջանիկ էք անոր քով գոր կը սիրէք, արթնութեան ժամերուն է միայն որ կը զգաք բաժանումը.

Դժբախտաբար, մեզմէ շատերուն համար, նիւթական գիտակցութեան եւ ոգեկան մարմնի գիտակցութեան միջեւ տեւականութեան ընդհատում կայ այնպէս որ, թէեւ ոգեկան գիտակցութեան մէջ կատարելապէս կը յիշենք ինչ որ կը ճանչնանք մեր նիւթական գիտակցութեան մէջ, բայց դժուար է մեզ այս նիւթական գիտակցութեան մէջ մտաբերել յի-

շատակը այն բանին որ հոգին կը կատարէ մարմնական քունին մէջ: Եթէ այս յիշատակը կատարեալ ըլլար, մեզ համար մահը գոյութիւն չպիտի ունենար: Կարգ մը անձեր արդէն հասած են այս մասնաւոր գիտակցութեան վիճակին եւ ամէն մարդ կրնայ քիչ առ քիչ անոր հասնիլ, որովհետեւ ան մաս կը կազմէ հոգիի յատկութեանց բնական զարգացման: Այս զարգացումը արդէն սկսած է շատ անձերու մէջ. որոնք արթնութեան ատեն անոնք մաս մը յիշատակներ կը մտաբերեն, բայց զանոնք՝ լոկ երազներ նկատելու ձգտում մը կայ, թէեւ անարժէք, — ձգտում՝ որ կը յայտնուի մանաւանդ անոնց կողմէ, որոնք չեն ուսումնասիրած երազներու հարցը եւ չեն հասկնար թէ իրօք ի՞նչ են անոնք:

Եթէ ամբողջական յիշողութիւն եւ յայտնաբերութիւն ունեցող շատ քիչ անձեր կան, կան սակայն շատեր որոնք իրենց սիրականներուն ներկայութիւնը զգալու կարող են, նոյնիսկ եթէ զանոնք չկարողանան տեսնել: Կան նաեւ ուրիշներ, որ առանց յստակ յիշատակներ ունենալու, կ'արթննան խաղաղութեան եւ գոհունակութեան զգայնութեամբ մը, որ ոգեկան աշխարհին մէջ, իրենց համար անցած-դարձածէն առաջ կուգայ,

Միշտ յիշեցէք թէ մեր նիւթեղէն աշխարհը ստորին է եւ այդ միւս աշխարհը՝ բարձրագոյն եւ թէ այս պարագային ստորինը՝ պարփակուած է բարձրագոյնին մէջ: Հոգեկան գեղեցկութեան մէջ, կատարելապէս կը վեր-

յիշէք ինչ որ տեղի ունեցած է նիւթական
 գիտակցութեան մէջ, որովհետեւ քունի պա-
 հուն երբ կը լքէք նիւթական մարմինը, խոչըն-
 դոտէ մը կը ձերբազատուիք այսինքն՝ ստորին
 մարմնին կազմած արգելքէն: Բայց արթննա-
 լով, երբ կը վերադառնաք այս ստորին կեան-
 քին, կը բողբոջէք ձեր բարձրագոյն յատկու-
 թիւնները եւ կը կորսնցնէք անոր վերջուշու-
 մը: Կը հետեւի որ, եթէ ուզէք հանգուցեալ
 բարեկամի մը լուր մը հաղորդել, պառկելէ
 առաջ, շատ յստակօրէն ձեր մտքին մէջ բա-
 նածեւելու էք զայն, անոր խօսելու հաստատ
 վճռականութեամբ, եւ կրնաք վստահ ըլլալ
 թէ պիտի կատարէք զայն, անմիջապէս որ
 ձեր բարեկամին միանաք: Կրնայ ըլլալ որ
 խնդրի մը մասին ուզէք անոր խորհուրդ
 հարցնել եւ այդ պարագային, երկու կերպ
 գիտակցութիւններուն միջեւ տեւականութեան
 ընդհատումը կ'արգելէ որ յստակ պատաս-
 խան մը բերէք, երբ արթննաք: Բայց, այն
 պահուն իսկ որ չկարենաք յստակ յիշատակ-
 ներ վերյուշել, յաճախ պիտի արթննաք անոր
 փափաքին կամ որոշման շատ յստակ տպա-
 ւորութեամբ: Միւս կողմէ նախընտրելի է որ
 չարայար չգործածէք այս խորհրդակցու-
 թիւնները, որովհետեւ, ինչպէս պիտի տես-
 նէք քիչ յետոյ, դրապէս ցաւալի է մեռելները
 իրենց բարձրագոյն աշխարհին մէջ խանգա-
 րել այն գործերով, որոնք կեանքի այս շրջա-
 նին կը պատկանին եւ որմէ նոր ազատուած են:
 Ասիկամեզ կը տանի նկատի առնելու գոյու-
 թիւնը, կեանքը անոնց, որ «մեռել» կը կոչենք:

Այս գոյութիւնը շատ մը ձեւեր կ'առնէ իրար-
 մէ բոլորովին տարբեր: Բայց կրնանք ըսել որ
 գրեթէ միշտ աւելի երջանիկ է քան երկրաւոր
 կեանքը, ինչպէս կ'արտայայտէ նուիրական
 հին Գիրքը մը. «Արդարեւորն հոգին Աստուծոյ
 ձեռքն է եւ հոն, ոչ մէկ տանջանք կը հասնի
 անոնց: Տգէտներու աչքին անոնք մեռած կ'ե-
 րեւին եւ անոնց մեկնումը դժբախտութիւն մը
 կը նկատուի: Կը կարծեն թէ անոնք մեզ կը
 թողուն դէպի ոչնչացում՝ երթալու համար,
 բայց անոնք խաղաղութեան մէջ են»: Պէտք է
 ազատինք հինգած տեսակէտներէն. մեռնող
 մարդը սէկ ոստումով չի բարձրանար անկա-
 րելի երկինք մը, ու նաեւ, չիյնար աւելի ան-
 կարելի դժոխքի մը մէջ: Երականութեան մէջ
 բառին զարհուրելի եւ հին առումով դժոխք
 չկայ. ու բացի այն որ մարդն ինքզինքին հա-
 մար կը ստեղծէ, ուրիշ ո'չ մէկ տեղ դժոխք
 չկայ: Ջանացէք յստակօրէն հիւսկնալ թէ մահը
 մարդուն մէջ ո'չ մէկ փոփոխութիւն կը բերէ.
 ան յանկարծ, ո'չ մեծ սուրբ մը կը դառնայ,
 ո'չ ալ հրեշտակ, ան յանկարծ դարերու ամ-
 բողջ իմաստութեան չտիրանար. մահուան յա-
 ջորդ օրը՝ ան ճիշդ նոյն մարդն է, ինչ որ էր
 նախորդ օրը, նոյն յուզումներով նոյն նկա-
 րագրով, իմացական նոյն զարգացումով: Միակ
 տարբերութիւնը այն է որ, իր նիւթական
 մարմինը կորսնցուցած է:

Ջանացէք յստակօրէն հասկնալ թէ ինչ կը
 նշանակէ այս: Զոգնութեան կամ ցաւի որեւէ
 կարելիութեան բացարձակ վերացումը ըսել է,
 տաղտկալի բոլոր պարտականութիւններէն

ծերբազատումը, (եւ անկասկած, կեանքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով) ուղածն ընելու լիակատար ազատութիւնը: Նիւթական կեանքի մէջ մարդը միշտ ենթարկուած է բռնադատութեան մը. եւ եթէ անկախ դիրքի տիրացած պոտիկ փոքրամասնութեան չի պատկանիր, ստիպուած է անդադար աշխատիլ՝ դրամ շահելու համար, — անհրաժեշտ այդ դրամը իրեն եւ իրմէ կախում ունեցողներուն ապաստան, հագուստ ու սնունդ հայթայթելու համար: Շատ ցանցառ պարագաներու մէջ, աշխատանքը ուրախութիւն մըն է, ինչպէս արուեստագէտները կամ երաժիշտները, բայց մեծամասնութեան համար, գործի ձեւ մըն է որ ընտրուած չէ. այլ՝ պարտադրուած՝ հրամայական անհրաժեշտութեամբ:

Հոգեկան աշխարհին մէջ, դրամը անհրաժեշտ չէ, ոչ ալ սնունդը կամ ապաստանը. որովհետեւ անոր բոլոր բնակիչները ազատօրէն կը վայելեն անոր մեծ վայելչութիւնն ու գեղեցկութիւնը, առանց մտածելու գինիին կամ դրամին վրայ: Իր հոգեկան մարմնին մէջ, մարդը ուղածին պէս կրնայ շարժիլ նուրբ նիւթին ընդմէջէն. ան եթէ կը սիրէ գեղեցիկ դաշտանկարները, անտառը, ծովը, լեռը, կըրնայ ըստ կամայ ցոյցելի երկրի ամէնէն գեղեցիկ վայրերը. եթէ կը սիրէ արուեստը՝ կրնայ իր ժամանակը անցնել ամէնէն մեծ արուեստագէտներու գլուխ գործոցները դիտելով, եթէ երաժիշտ է, կրնայ աշխարհի լաւագոյն նուագախումբերէն մէկուն եւ միւսին երթալ. կամ իր ժամանակը անցընել ամէնէն համբաւաւոր նուագաճոճները մոտիկ ընելով: Աշխարհի վրայ, ինչ որ ալ եղած ըլլայ անոր մասնաւոր ճաշակը — պիտի ըսէինք անոր մենա-

մոլութիւնը — այժմ բացարձակապէս ազատ է ամբողջովին անոր նուիրուելու եւ գայն զարգացնելու որքան որ կարելի է, պայմանաւ սակայն որ այդ ճաշակը պատկանի իմացական կամ բարձր յուզումներու կալուածին եւ գայն գոհացնելու համար, նիւթեղէն մարմին մը ունենալու պէտք չ'մնայ: Այսպէս կը տեսնուի թէ ամէն բանաւոր, զգաստ եւ բարի վարքի տէր մարդ, անհունօրէն աւելի երջանիկ է մահէն յետոյ, քան որքան չէր մահէն առաջ, որովհետեւ, զինքը շահագրգռող բաներուն մէջ ո'չ միայն ուղածին չափ ժամանակ ունի գուարճանալու, այլ նաեւ իսկապէս գոհացուցիչ յառաջդիմութիւններ ունենալու:

Բայց այդ աշխարհին մէջ դժբախտներ ալ չկա՞նք. Անշուշտ. որովհետեւ այդ կեանքը տրամաբանական շարունակութիւնն է երկրային կեանքին եւ ամէն տեսակէտով, մարդը կը մնայ այն, ինչ որ էր դեռ իր նիւթական մարմինը չձգած: Եթէ երկրի վրայ իր գուարճութիւնները ստորին եւ կոպիտ էին, իր փափաքները գոհացնելու անկարելիութեան մէջ պիտի գտնուէ: Գինովը պիտի տառապի անյաճ ծարաւէ մը, քանի որ այլեւս չունի այն մարմինը որուն միջոցաւ կարենայ յագեցում ստանալ: Որկրամիջը պիտի զրկուի սեղանի հաճոյքներէն: Ագահը այլեւս դիզելիք ոսկի չպիտի գտնէ: Իսկ այն որ երկրային կեանքին մէջ ինքզինքը յանձներ էր անարժան կիրքերու, պիտի մաշի անոնց յաճախանքէն: Զգայասէրը փափաքներ պիտի ունենայ, զորս չպիտի կրնայ գոհացնել. նախանձոտը պիտի տանջուի նախանձի արհաւիրքէն, որ այնքան անողորմ պիտի ըլլայ, որքան իրեն համար այլեւս անկարելի է միջամտել իր նախանձի ենթա-

կային գործերուն: Այս տեսակ էակներ անվիճելի կերպով կը տառապին — բայց միայն անոնք, որոնց կրքերը եւ ախորժակները կոշտ ու նիւթական էին: Եւ նոյնիսկ, անոնք ալ, իրենց ապագան ամբողջովին իրենց ձեռքերուն մէջ կը բռնեն: Բաւական է որ զսպեն այս կիրքերը, որպէսզի այս սնոտի փափաքներուն առաջ բերած տառապանքէն ազատին: Յիշեցէք որ պատիժը գոյութիւն չունի: Կայ միայն որոշ պատճառի մը արտադրած բնական արդիւնքը: Կը հետեւի ուրեմն, որ կը բաւէ պատճառը հեռացնել, որպէսզի արդիւնքը դադրի — սակայն, ո՛չ միշտ անմիջապէս, այլ այն ատեն որ պատճառին ուժը սպառած ըլլայ:

Շատ մարդեր կան որ առանց այս մոլութիւններէն ընկճուած ըլլալու, իսկապէս աշխարհիկ կեանք մը ապրած են, սիւսին «աշխարհի» եւ անոր պայմանադրութիւնները նկատի ունենալով, միայն իրենց զուարճութիւններովը հետաքրքրուելով, Ասոնք, ոգեկան աշխարհին մէջ, դրական տառապանքներ չունին, բայց յաճախ կը ձանձրանան հոն, ժամանակը երկար կը գտնեն: Կրնան իրենց դասակարգէն ուրիշ անձերու հետ միանալ, սակայն, սովորաբար, այդ քիչ կը զուարճացնէ զիրենք, որովհետեւ այլեւս ընդունելութիւններու, արդուզարդերու եւայլն առած հաճոյքը կը պակսի, եւ բարձրագոյն տիպարները որոնք աւելի շահեկան են, եւ որոնց կուզեն հասնիլ, ընդհանրապէս ուրիշ տեղեր գտնադրած կ'ըլլան եւ քիչ մը անմատչելի են, բայց արուեստագիտական եւ մտաւորական

հետաքրքրութիւն ունեցող ամէն մարդ, իր ֆիզիքական մարմնէն դուրս, անհունօրէն աւելի երջանիկ պիտի զգայ ինքզինքը, քան այս մարմնին մէջ եւ պէտք է յիշել որ հոգեկան աշխարհին մէջ, միշտ կարելի է որ եւ է հետաքրքրութիւն մը զարգացնել, եթէ մարդ իմաստութիւն ունենայ զայն կատարել փափաքելու:

Արուեստագէտի խառնուածք ունեցողները եւ մտաւորականները անհունօրէն աւելի երջանիկ են այս նոր կեանքին մէջ, աւելի երջանիկ են, կը կարծեմ, անոնք որոնց գլխաւոր գործը եւ ամէնէն մեծ երջանկութիւնն եղաւ այս երկրի վրայ օգնել, օժանդակել, նպաստել իրենց նմաններուն: Արովհետեւ, որքան ալ որ հոգեկան աշխարհի մէջ ո՛չ աղքատութիւն կայ, ո՛չ անօթութիւն, ո՛չ ծարաւ, ո՛չ ցուրտ, կայ սակայն մխիթարելի ցաւեր, կրթելի տղաքէտներ. Այն իրողութեան բերումով իսկ, որ Արեւմուտքի մէջ առհասարակ տգէտ են անդենականի մասին, հոգեկան աշխարհին մէջ կը գտնենք բազմաթիւ անձեր որոնք իրենց նոր կեանքին կարելիութիւններուն մասին սորվելու, լուսաբանուելու պէտք ունին եւ աւելի գիտցողը կրնայ իր շուրջը տարածել յոյսը եւ քաջալերը, ինչպէս հոս, նոյնպէս հո՛ն: Բայց միշտ յիշեցէք թէ հոս եւ հոն բաւեր են լո՛կ որոնց գործածութիւնը մեր կուրուստեան կը պարտինք. հոգեկան աշխարհը միշտ հո՛ս իսկ է, ամէն ատեն կը շրջապատէ մեզ եւ երբէք պէտք չէ որ զայն ինքզինքնուս ներկայացնենք իբրեւ հեռաւոր կամ դժուարամուտ: Մեռելները կը տեսնեն մեզ, պիտի հար-

ցնէք, կը լսե՞ն մեր ըսածները: Առանց որեւէ կասկածի, անոնք կը տեսնեն մեզ, այն իմաստով որ միշտ գիտակից մեր ներկայութեան, գիտեն թէ երջանի՞կ ենք թէ դժբախտ. բայց չեն լսեր մեր ըսած խօսքերը ու նաեւ, մեր նիւթական գործունէութեան ալ, մանրամասնօրէն տեղեակ չեն: Մէկ վայրկեանի խորհրդածութիւն մեզ ցոյց պիտի տայ անոնց տեսնելու կարողութեան սահմանները: Անոնք կը բնակին հոն՝ զոր կոչեցինք «հոգեկան մարմին» — Մարմին մը որ մեր մէջն իսկ գոյութիւն ունի եւ որ, արտաքին երեւոյթով՝ նիւթական մարմնին ճշգրիտ մէկ կրկնակն է. բայց մեր արթնութեան ժամերուն, մեր գիտակցութիւնը միմայն նիւթական մարմնին մէջ կեդրոնացած է: Արդէն ըսինք որ միայն ֆիզիքական նիւթն է որ կը նշմարուի ֆիզիքական մարմնին կողմէ. նոյնպէս, հոգեկան մարմինն ալ, միայն հոգեկան աշխարհի նուրբ նիւթը կը նշմարէ, չետես պար, միայն մեր հոգեկան մարմինն է որ հանգուցեալը կրնայ նշմարել եւ առանց որեւէ դժուարութեան է որ զայն կը ճանչնայ: Մեր բունի պահուն, մեր գիտակցութիւնը այդ մարմինը կը ծառայեցնէ եւ այդ վայրկեանին՝ հանգուցեալին համար մենք արթնցած ենք: Բայց երբ գիտակցութիւնը կը փոխադրենք նիւթական մարմնին մէջ, արթննալու համար երկրային կեանքին մէջ, հանգուցեալին կը թուի թէ մենք կը քնանանք, որովհետեւ թէեւ ան կը շարունակէ մեզ տեսնել, մենք ուշադրութիւն չենք ըներ անոր եւ այլեւս անոր հետ հաղորդակցե-

լու ի վիճակի չենք: Երբ կենդանի բարեկամ մը քնանայ մեր առջեւ, կատարեալպէս գիտակից ենք անոր ներկայութեան, բայց այդ պահուն, չենք կրնար հաղորդակցիլ անոր հետ: Արդ, ճշգրտօրէն նոյն բանն է որ կը պատահի սեռերներուն աչքին, երբ մենք արթնուն ենք: Սովորաբար, արթնութեան վիճակի մէջ, չենք կրնար յիշել ինչ որ տեսանք մեր բունին մէջ. ահա թէ ինչո՞ւ մեր մեռելները կ'որոնցուցած ըլլալու պատրանքն ունինք. բայց անոնք, երբէք պատրանքը չունին մեզ կ'որոնցուցած ըլլալու. որովհետեւ, ամէն ատեն կրնան մեզ տեսնել: Անոնց համար, միակ տարբերութիւնը այն է որ մենք իրենց հետ ենք երկրային գիշերուան պահուն, իսկ իրենցմէ հեռու՝ ցերեկ ատեն, մինչդեռ՝ երկրի վրայ իրենց կեանքին մէջ, հակառակն էր:

Արդ, այս մարմինը որ ըստ Սուրբ Պօղոսի «ոգեկան մարմին» կոչեցինք (եւ որ աւելի յաճախ կ'անուանուի նաեւ «աստղային մարմին») մասնաւորաբար, իբր միջնորդ կը ծառայէ մեր զգացումներուն եւ յուզումներուն: Ուրեմն, մեր զգացումները եւ մեր յուզումներն են որ ամէնէն աւելի յստակօրէն կ'երեւնան մեռելներուն աչքերուն: Եթէ ուրախ ենք, անմիջապէս կը նշմարեն, առանց սակայն անհրաժեշտօրէն ճանչնալու այս ուրախութեան պատճառը: Եթէ տխրութիւնը բռնէ մեզ, անմիջապէս հասու կ'ըլլան եւ կը մասնակցին մեր տխրութեան, նոյնիսկ եթէ չգիտնան թէ ինչո՞ւ տխուր ենք: Այս բոլորը անշուշտ, մեր արթնութեան ժամերուն: Երբ քնացած ըլլանք

մեզ հետ այնքան ազատօրէն կը հաղորդակ-
ցին որքան կ'ընէին երբեմն երկրի վրայ: Շո՛ւս,
նիւթական կեանքի մէջ, կրնանք մեր զգացում-
ները ծածկել. այս բարձրագոյն աշխարհին
մէջ՝ այդ անկարելի է, որովհետեւ անմիջապէս
կը յայտնուին տեսանելի փոփոխութեամբ մը:
Մեր շատ մը մտածումները սերտօրէն կապ-
ուած են մեր զգացումներուն եւ մեր շատ մը
մտածումները նոյնքան յստակութեամբ կը
նշմարուին այդ աշխարհին մէջ՝ բայց վերա-
ցական կարգի ամէն մտածում հոն ալ աննշ-
մարելի է:

Պիտի ըսէք թէ այս բոլորը շատ քիչ կը
նմանին երկնքին ու դժոխքին, որոնց վրայ
մեզ կը խօսէին մեր մանկութեանը: Եւ սա-
կայն, այս իսկ է այդ առաւելներուն տակ
քողարկուած եղելութիւններու իրականութիւ-
նը: Ճշմարիտը, դժոխքը գոյութիւն չունի. սա-
կայն հասկնալի է թէ գինովը եւ հեշտասէրը
իրենք իրենց կը պատրաստեն վիճակ մը որ
զարմանալի կերպով անոր կը նմանի: Այսու-
հանդերձ, այս վիճակը յաւիտենական է: Այն-
քան կը տեւէ, որքան ատեն որ անոնց փա-
փաքները չեն սպառած. ամէն վայրկեան, ա-
նոնք կրնան վերջ տալ անոր, եթէ բաւական
գորաւոր են եւ բաւական իմաստուն, երկրա-
ւոր այս ըզմանքներուն յաղթելու եւ կատա-
րելապէս անոնցմէ վեր բարձրանալու համար:
Այս ճշմարտութիւնն է որ խարիսխ կը ծառայէ
բաւարանի մասին շուովէական կաթոլիկ դա-
ւանանքին. այս գաղափարն է որ մահէն յետոյ,
մարդուն մէջ չարիքը որեւէ կերպով պէտք է

այրի տառապանքի աստիճանով մը, երկնի ե-
րանութիւնը վայելելու ի վիճակի ըլլալէն առաջ:

Յետ մահու կեանքի աւելի բարձր, երկրորդ-
աստիճան մըն ալ կայ, որ շատ լաւ կը հա-
մապատասխանէ երկնքի բանաւոր ըմբռնումի
մը: Այդ բարձրագոյն մակարդակին կարելի է
հասնիլ, երբ ստորին կամ եսապաշտ փափաք-
ները ամբողջովին կ'անհետանան: Այն ատեն,
մարդը վեհ մտաւորական սաստիկ գործունէ-
ութեան կամ կրօնական յափշտակութեան վի-
ճակի մը մէջ կ'անցնի, համաձայն իր բնաւո-
րութեան եւ համաձայն երկրաւոր կեանքի
մէջ, իր ուժերուն տուած ուղղութեան: Անոր
համար, ամենաբարձր երանութեան, անհունօ-
րէն ընդարձակ հասկացողութեան ժամանա-
կաշրջան մըն է, որու ընթացքին իրականու-
թեան կը մերձենայ: Եւ այս ուրախութիւնը բո-
լորին բաժինն է, եւ ո՛չ թէ միայն անոնցը՝ ո-
րոնք մասնաւորաբար բարեպաշտ եղան:

Այս վիճակը սակայն երբէք պէտք չէ նկա-
տել իբր վարձատրութիւն մը, այլ, անգամ մը
եւս կ'ըսենք, երկրաւոր կեանքի մէջ զարգացուած
նկարագրին անխուսափելի արդիւնքը. եթէ
մարդը տոգորուած է բարձր անձնութիւն-
ներով եւ զգացումով, առանց եսապաշտու-
թեան, եթէ արուեստագիտական կամ մտաւոր
բարձր մշակոյթ մը ունի, նման զարգացման
մը անխուսափելի արդիւնքը պիտի ըլլայ այս
երանութիւնը՝ որուն մասին խօսեցանք: Պէտք
է յիշել թէ ասոնք նոյն կեանքին յաջորդական
աստիճաններն են եւ ինչպէս որ երկրասարդ
մարդու մը ընթացքը մեծ մասամբ ճնշուող
կուտայ իր հասուն տարիքի եւ ճերմութեան
պայմաններուն, նոյնպէս ալ, երկրաւոր կեան-
քի պահուն, մարդու մը ընթացքը կը սահմանէ

անոր յետ մահու աստիճաններուն պայմանը: Այս երանութեան վիճակը յաւիտենակա՞ն է, պիտի հարցնէք: Ո՛չ, որովհետեւ, ինչպէս ըսի, ան երկրաւոր կեանքի արդիւնքն է եւ վերջացած պատճառ մը երբեք չի կրնար անվերջ, յաւիտենական արդիւնք մը արտադրել:

Ծարդուն կեանքը ձեր ենթադրածէն շատ աւելի, անհունօրէն երկար եւ աւելի ընդարձակ է: Աստուծոյ ընտանիքը կայծը պէտք է վերադառնայ Աստուծոյ: Եւ մենք, աստուծոյն աշխարհակալութեան հասնելէն շատ հեռու ենք: Ամէն կեանք կը բարեշրջուի: Բարեշրջումը Աստուծոյն օրէնքն է եւ յամբօրէն, ապահով կերպով, մարդը կը բարեշրջուի եւ կ'աճի բոլոր բաներուն հետ միանգամայն: Ընդհանրապէս, մարդու մը կեանքը նկատուածը, իրականութեան մէջ, իր իսկական երկար կեանքին շատ աւելի երկար մէկ օրն է: Երկրաւոր կեանքին մէջ մարդը ամէն առտու կ'արթննայ կը հագնի իր զգեստները ու կ'երթայ իր գործին: Յետոյ, երբ գիշերը կը կոխէ, կը հանէ այս զգեստները եւ կը հանգչի, յաջորդ օրը նորէն ելլելու եւ վերսկսելու համար իր գործը այն կէտէն, ուր թողած էր, հոյնապէս երբ մարդը կը ծնի նիւթական կեանքին մէջ, կը հագնի նիւթական մարմին մը, յետոյ երբ իր աշխատանքի ժամանակը կը լրանայ, այս զգեստը կը նետէ «մահ» կոչուածին մէջ եւ կ'անցնի աւելի հանգստաւէտ վիճակին գործնական գործի: Հանգստեան այս ժամանակը երբ կը լրանայ, նորէն կը հագնի մարմնի մը զգեստը եւ նիւթական կեանքի նոր օր մը կը սկսի, շարունակելով բարեշրջումը իր ձգած կէտին, եւ այս երկար կեանքը որ իրն է, կը տեւէ մինչեւ որ Ստեղծագործին կողմէ իրեն համար նպա-

տակ նշանակուած աստուծութեան հասնի:

Կրնայ ըլլալ որ այս բոլորը ձեզի համար նորութիւններ ըլլան եւ հետեւաբար, տարօրինակ եւ անհեթեթ թուին ձեզի: Սակայն բոլոր ըսածներս եղած են, բազմիցս՝ փորձարկութեան եւ քննութեան ենթարկուած, եւ կրնան ապացուցանել, բայց եթէ կը փափաքիք խորացնել այս նիւթերը, պէտք է որ այդ մասին խօսող գրքերը կարդաք, որովհետեւ մասնաւոր նիւթի մը մասին՝ կարճ պրակի մը մէջ, միայն եղելութիւնները կրնամ յիշել, առանց փաստերու թուարկութեան վրայ ուշանալու:

Թերեւս պիտի հարցնէք թէ արդեօք մեռելները չե՞ն մտատանջուիր անոնց համար որ իրենց ետեւը թողուցեր են: Երբեմն կը պատահի յայդպէս եւ այս մտատանջութիւնը անոնց յառաջդիմութեան արգելքի պատճառ կը դառնայ: Ուստի, ըստ կարելոյն, պէտք է զգուշանանք առիթ տալէ: Հանգուցեալ մարդը պէտք է որ իր թողած կեանքին վերաբերեալ ամէն մտահոգութենէ կատարելապէս ազատի, որպէսզի իր մտած նոր կեանքին կարենայ նուիրուիլ ամբողջովին: Հետեւաբար, անոնք որ անցեալին մէջ, անոր խորհուրդներովը կ'առաջնորդուէին, պէտք է ջանան իրենք իրենց մտածել եւ ինքզինքնին առաջնորդել, որովհետեւ եթէ շարունակեն մտապէս անկէ կախում ունենալ, անոր երես դարձուցած աշխարհին կապով կապերը սեղմած պիտի ըլլան: Որով, մասնաւորաբար շատ բարի գործ մըն է խնամք տանել որք մնացած տղոց: Այս կերպով, միայն տղոց չէ որ բարիք կը գործեն, այլ նաեւ, մեռած ծնողքները կ'ա-

գատեն մեծ հոգէ մը եւ անոնց կ'օգնեն որ իրենց առջեւ բացուած բարձրացող ճամբէն քալեն:

Եթէ հանգուցեալը իր երկրաւոր կեանքին մէջ կրօնական այն տեսակ հաւատալիքներ ունէր, որոնք որքան հայհոյական, նոյնքան ալ սխալ էին, կը պատահի որ իր ապագայ ճակատագրին վերաբերող սարսափներէն տառապի: Բարեբախտաբար, հոգեկան աշխարհին մէջ շատ մարդեր կան, որոնք նման սխալէ մը տառապողները փնտռելու մասնաւոր ջանք կը տանին եւ զանոնք կը փրկեն իրենց տառապանքէն, անոնց բացատրելով եղելութիւնները ինչպէս որ են: Միայն մեռելներուն մէջ չէ որ այդ աշխատանքը կատարողներ կան, այլ նաեւ երկրի վրայ ապրողներուն մէջ, բազմաթիւ մարդեր ալ կան, որոնք ամէն գիշեր, իրենց ֆիզիքական մարմնի քունին մէջ, իրենց ժամանակը կը նուիրեն մեռելներու ծառայութեան, կը ձգնին զանոնք փրկել ամէն վախէ, ամէն տառապանքէ, անոնց բացատրելով ճշմարտութիւնը՝ իր ամբողջ գեղեցկութեամբ: Ամէն տառապանք տգիտութենէ կը բխի: Տգիտութեան փարատումով՝ տառապանքը կ'անհետանայ:

Երեւութական կորուստի ամէնէն ցաւալի պարագաներէն մէկը, տղու մը նիւթական աշխարհէն հեռանալն է, երբ անոր ծնողքը անոր տեղը պարապ կը տեսնեն բոյնին սէջ եւ այլեւս չեն լսեր սիրուած ձայնին ճշունդիւնը: Այնքա՛ն նոր եւ զարմանալի այս ոգեկան աշխարհին մէջ ի՞նչ է տղոց վիճակը: Անոր բոլոր բնակիչներուն մէջ, անոնք թերեւս ամէնէն երջանիկներն են եւ անոնք են որ ամէնէն աւելի անմիջապէս եւ լրիւ ինքզինքնին հան-

գիստ կը զգան: Յիշեցէք որ անոնք չեն կորսնցներ իրենց ծնողքը, եղբայրները, քոյրերը, ընկերները որ կը սիրեն. միակ տարբերութիւնը այն է որ անոնց հետ են այն պահուն գորմենք գիշեր կը կոչենք, փոխանակ ցերեկ ա. տեն զանոնք տեսնելու, այնպէս որ բաժանման կամ կորուստի որեւէ զգացում չունին: Մեր երկրաւոր օրերու պահուն, անոնք բնաւ միմեկի չեն, որովհետեւ ինչպէս երկրի վրայ, նոյնպէս անդենականին մէջ, տղաքները կը միանան կը զուարճանան հրապոյրներով լեցուն եղիւսեան դաշտերու մէջ: Գիտենք թէ երկրի վրայ, տղայ մը որքա՛ն կը զուարճանայ «նմանութիւններ» ընելով, ներկայացնելով այս-կամ այն հերոսը կամ անձնաւորութիւնը, երեւակայական եւ հրաշալի ամէն տեսակ պատահարներու գլխաւոր դերը խաղալով: Այս ոգեկան աշխարհին նուրբ նիւթին մէջ, մտածումները նշմարելի ձեւ մը կ'առնեն եւ որեւէ հերոս մը ըլլալ երեւակայող տղան, անոր անձնաւորութեան կերպարանքը կ'առնէ: Եթէ հիմայուն պալատ մը երագէ, անոր մտածումը կրնայ կառուցանել այս պալատը: Եթէ բանալի մը հրամայել կը փափաքի, անմիջապէս այս բանակը կը ներկայանայ իր ակնարկներուն: Որով, մեռելներուն մէջ տղաքը գեղուն են ուրախութեամբ, երբեմն նոյնիսկ առա. տաբուխ ու յորդուն երջանկութեամբ:

Իսկ տարբեր խառնուածքով տղաքը, անոնք որոնց մտածումները աւելի կրօնական նիւթերու շուրջ կը դառնան, իրենց փափաքածը գտնելէ չեն զրկուիր: Որովհետեւ երբեմնի աւանդութիւններու սուրբերը եւ հրեշ-

տակները իրօք գոյութիւն ունին. անոնք ջերմեռանդ առասպելներ չեն միայն եւ անոնց հաւատացողները անխուսափելի կերպով անոնց կը ձգտին եւ իրենց երեւակայութեան յղացածէն շատ աւելի շողարձակ եւ քնքոյշ կը գտնեն զանոնք: Ուրիշ տղաքներ ալ կան նոյնինքն Աստուած կ'ուզեն տեսնել, Աստուածը՝ նիւթեղէն ձեւի տակ, անոնք ալ հիասթափ չեն ըլլար: Անհուն գորով եւ քաղցրութիւն ունեցող ուսուցիչներ անոնց կը սորվեցնեն թէ ամէն ձեւ Աստուծոյն է, որովհետեւ Աստուած ամէն տեղ է եւ անոնք որ կը ձգնին Անոր արարածներէն նոյնիսկ ամենայնտիւնին օգնել, իրօք, Անոր իսկ օգնելու, Անոր ծառայելու վրայ են: Տղաքները կը սիրեն օգտակար ըլլալ, կը սիրեն օգնել եւ մխիթարել, այդ աշխարհի տգէտներուն մէջ, այս տեսակ գործունէութեան ընդարձակ դաշտ մը կը բացուի անոնց առջեւ: Եւ մինչդեռ իրենց սիրոյ եւ կարեկցութեան առաքելութիւնը կատարելով, անոնք կը շրջին շողարձակ միջոցներուն մէջ, կը սորվին երբեմնի փառապանծ խօսքին իրականութիւնը. «եղբայրներ՝ ըս, ինչ որ ընէք ասոնց ամէնէն փոքրին, ինծի համար ըրած կ'ըլլաք»:

Հապա՞ փոքրիկ պուպիկները, անոնք որ շատ թարմատի են կարենալ զուարճանալու համար: Վախ մի ունենաք անոնց մասին, որովհետեւ անդենականին մէջ՝ մէկէ աւելի մայրեր կան որ պատրաստ են զանոնք սեղմելու իրենց սրտին վրայ, զանոնք ընդունելու, սիրելու, իրենց բուն հարազատ զաւակներուն պէս:

Սովորաբար, այս շատ փոքրիկները քիչ մը ատեն միայն կը հանգստանան ոգեկան աշխարհին մէջ, յետոյ վերադառնալու համար երկիր եւ յաճախ նոյն հօրն ու մօրը քով: Միջին դարու վանականները մասնաւորաբար շատ ունգութ աւանդութիւն մը հնարեր էին թէ առանց մկրտութեան մեռնող տղեկ մը, առյաւէտ կորսուած է զինքը սիրողներուն համար: Մկրտութիւնը Ֆշմարիտ օծում՝ մըն է որ իր օգուտն ունի, սակայն մարդ գիտական ըմբռնումէ որքա՞ն զուրկ ըլլալու է, ենթադրելու համար որ արտաքին ձեւականութեան մը զանցառումը, ինչ որ ալ ըլլայ կրնայ փոփոխել Աստուածային օրէնքներու անյարիր կատարումը, եւ անողոք բռնապետի մը վերածել Աստուած՝ որ ամբողջ սէր է:

Մինչեւ հիմա, նիւթական քունի մէջ մեռնելու մակարդակին բարձրանալով — ինչ որ բնական եւ բնականոն ճամբան է — անոնց հետ հաղորդակցելու կարելիութեան վրայ խօսեցանք: Անշուշտ, կայ նաեւ Ոգեհարցութեան տարականոն եղանակը որուն միջոցով, մեռելները խիտ նիւթի քողը կ'առնեն պահ մը եւ մեր ֆիզիքական աչքերուն ալ տեսանելի կը դառնան:

Թաքուն գիտութեանց ուսանողները չեն յանձնարարեր այս կիրարկումները, անոր համար որ, մէկ կողմէ, հանգուցեալին բարեշրջումը կ'ուշացնէ, միւս կողմէ, որովհետեւ այս եղանակը շատ ապահով չէ, խաբէութեան եւ պատրանքի շատ վտանգներ ներկայացնելուն: Այս պրակին շրջանակին հա-

մար, այս նիւթը շատ ընդարձակ է, բայց այդ մասին խօսած եմ *Մահուան Անդրի Կողմը* ա- նունով գրքիս մէջ, Հոն շատ օրինակներ ալ պիտի գտնէք, ուր մեռելները ինքնաբերա- բար այս վարի աշխարհը կուգան եւ գանա- գան եղանակներով կը յայտնուին, որովհետեւ ընդհանրապէս, կը փափաքին որ իրենց հա- մար բան մը ընենք: Նման ամէն պարագայի մէջ, լաւագոյն է երեւան հանելու ջանալ թէ ի՞նչ է որ կը փափաքին եւ եթէ կարելի է, ուղղաճնին ընել, որպէսզի անոնց հոգին խա- դադի:

Եթէ բացատրածներս կըցաք իւրացնել, հիմա կը հասկնաք թէ՛ որքան ալ որ մեզի համար բնական ըլլայ մեր մերձաւորներու մա- հէն վիշտ զգալ, այս վիշտը սակայն թէ սխալ է եւ թէ գէշ, թէ պէտք է գայն զսպել: Անոնց վրայ *շալու* պէտք չկայ, որովհետեւ անոնք, աւելի ընդարձակ եւ երջանիկ կեանքի մը մէջ մտան, եթէ երեւակայական բաժանումով տխրինք, նախ լացած կ'ըլլանք պատրական բանի մը վրայ, քանի որ իրականութեան մէջ մեզմէ չեն բաժնուած եւ երկրորդ՝ եսասէր- ներու պէս գործած կ'ըլլանք, որովհետեւ ա-ւելի՛, մեր երեւութապէս կորսնցուցածին վրայ է որ կը մտածենք. քան թէ իրականութեան մէջ անոնց վաստկած մեծ բարիքին վրայ: Պէտք է ջանանք որ ամէն եսասիրութենէ հրաժարինք: ձգմարիտ սէրը այդ տեսակ բան չունի: Պարտաւոր ենք *անոնց* վրայ մտածել եւ ո՛չ թէ մեր իսկ վրայ, — ո՛չ մեր փափա- քածին, մեր զգացածին, այլ միայն անոնց հա-

մար լաւագոյնին, անոնց յառաջդիմութեան համար օգտակարին վրայ:

Եթէ լանք, եթէ մռայլ եւ ընկճուած ըլ- լանք, մեզմէ ծանր ամպ մը կ'արծակուի, որ *ԱնՈՆՑ* համար կը միազնէ երկիրը: Մեզ հա- դէպ անոնց տաճած սէրը, որ գանոնք մաս- նակից կ'ընէ մեր տպաւորութիւններուն, այս աղետալի տպաւորութիւնը կրելու ընդունակ կը դարձնէ գանոնք: Անոնց սէրը պատճառ կ'ըլլայ որ մենք ուժեղ ազդեցութիւն ունե- նանք անոնց վրայ, ինչ որ փոխանակ գանոնք արգիլելու. անոնց օգնելու կրնանք գործածել: Կը բաւէ որ ուզենք: Բայց այդ բնելու հա- մար, քաջութիւն եւ անձնութիւններուն պէտք է: Մեր սիրական մահերուն րոտ կարելոյն օգնելու մեր ջերմ փափաքին մէջ, բոլորովին մոռնալու ենք ինքզինքնիս: Մեր ամէն մէկ մտածումը, ամէն մէկ զգացումը կ'ազդէ անոնց վրայ, որով, պէտք է հսկենք որ մեր մէջը որեւէ նեղ մտածում չըլլայ, ոչ ինչ որ անոնց մաքրագործման, բարձրացման չկարենայ օգնել:

Եթէ հաւանական է որ մեր մասին անոնք մտահոգութիւններ կը կրեն, կարելի եղածին չափ հանդարտ ըլլանք ուրեմն, որպէսզի կա- րենանք գանոնք ապահովել եւ անոնց ապա- ցուցանել որ, մեր մասին որեւէ հոգ ունենալու պէտք չունին: Եթէ անոնք իրենց նիւթական կեանքին մէջ, մանրամասն եւ յստակ տեղե- կութիւններէ զրկուեցան յետ մահու կեանքին մասին, մենք ջանանք այս մանրամասնութիւն- ները իւրացնել եւ մեր գիշերային խօսակցու- թիւններով գանոնք հաղորդենք անոնց: Քանի

որ մեր մտածումները եւ զգացումները կ'արտացոլան անոնց մէջ, հսկելու որ այս մտածումները եւ զգացումները ըլլան քաջալերիչ եւ հաստատօրէն վեհ ընդմէջ կրեն: «Այս բոլորը գիտնալէ յետոյ, երանի՛ ձեզի, եթէ կրնաք զանոնք գործադրել»:

Փորձեցէք բոլորին միութիւնը հասկնալ. Միայն մէկ Աստուած կայ եւ բոլորը մէկ են Անով, եթէ յաջողինք թափանցել այս ցաւիտեանական Սիրոյ միութեան, այլեւս մեզ համար տիրութիւն չի մնար: Որովհետեւ պիտի հասկնանք թէ — ո՛չ միայն մեզի, այլ մեր սիրածներուն համար ալ — կենդանի կամ մեռեալ, մենք Տիրոջն ենք, թէ «Անով կ'ապրինք, կը շարժինք եւ գոյութիւն ունինք», ըլլայ այս՝ ըլլայ գալիք աշխարհին մէջ: Վշտի կացութիւնը՝ թերահաւատութեան կացութիւն է, տգիտութեան կացութիւն է: Որքա՛ն աւելի գիտնանք, այնքա՛ն աւելի պիտի կատարեալ ըլլայ մեր վստահութիւնը, որովհետեւ, բացարձակ վստահութեամբ պիտի զգանք թէ՛ որքան մենք, նոյնքան ալ մեր մեռելները՝ կատարեալ Սիրով առաջնորդուած կատարեալ իմաստութեան եւ Զօրութեան ձեռքերուն մէջն ենք:

Գրեց՝ Գ. ՈՒ ԼԷԹԻԲԻՏԸՐ

<< Ազգային գրադարան

NL0027838

Am